

Генадзь Семянчук

Чарлёна – двор Сапегаў над Нёманам у XVI–XVII стст.*

*Прысвячаецца памяці бацькі
Семянчука Мікалая Міхайлавіча
з вёскі Чарлёна*

Чарлёна – адна з першых сядзіб чарэйскай галіны роду Сапегаў на тэрыторыі сучаснай Заходняй Беларусі, яшчэ не дачакалася адмысловага навуковага даследавання. Гэта датычыць пытанняў уладальнікаў Чарлёны, лёсаў маёнтку (двара), а таксама яго архітэктурнага і гаспадарчага выгляду. Пэўную інфармацыю пра ўладальнікаў, асабліва Сапегаў, чытач знойдзе ў актуальным да сённяшняга дня выданні XIX ст. «Sapiehowie. Materiały historyczno-geneologiczne i majątkowe»¹. Яна дапаўняецца адпаведнымі тамамі «Polskiego słownika biograficznego», навукова-папулярным і даведачным выданнем «Dom Sapieżyński»², якое было ініцыявана адным з апошніх прадстаўнікоў роду – Эўстахіем Сапегай з Найробі (Кенія). Дадаткова можна назваць невялікі тэкст Рамана Афтаназі ў фундаментальнай шматтамай манаграфіі «Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej», які датычыцца апісання палацава-паркавага комплексу

¹ Sapiehowie. Materiały historyczno-geneologiczne i majątkowe. T. I–III. Petersburg, 1890–1892 (далей – Sapiehowie).

² Dom Sapieżyński. Warszawa, 1995.

* Дадзены артыкул падрыхтаваны ў рамках выканання Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў Рэспублікі Беларусь на 2011–2015 гг. «Гуманітарныя навукі як фактар развіцця беларускага грамадства і дзяржаўнай ідэалогіі».

Чарлёна з другой паловы XIX ст. да 1939 г.³, а таксама артыкул энцыклапедычнага характару беларускага даследчыка Юрыя Якімовіча, у якім на падставе дакументу з 1557 г. была прадпрынята спроба рэканструяваць тагачасны знешні выгляд двара Чарлёна⁴. У 2008 г. у Беластоку пабачыла свет калектыўная праца «Czerlona. Z dziejów rezydencji», як вынік караткачасовага сумеснага польска-беларускага праекту па гістарычным і археалагічным вывучэнні названай мясцовасці. Значную колькасць матэрыялаў падрыхтаваў аўтар дадзенага артыкула⁵.

Першапачаткова гісторыя Чарлёны была звязана з вялікакняскім дваром Дубна, тэрыторыя якога размяшчалася па абодвух берагах р. Нёман, каля 50 км на поўдзень ад Гародні. Ужо Казімір Ягелончык 23 ліпеня 1483 г. падараваў на вечнасць возера ў Воўпенскім фундушы каля двара Дубна віленскаму ваяводзе Алехне Судзімонтавічу⁶. Аляксандр Ягелончык надаў Дубна ў 1503 г. смаленскаму скарбніку князю Канстанціну Фёдаравічу Крошынскаму, як кампенсацыю за страчаныя маёнткі на ўсходзе «до тых часовъ, поки отчину его всю очистимъ от неприятеля нашего великого князя московского. А естли бы на него Богъ допустил смерть, и нам с того жоны и дети его не рушити до тых жо часов, поки отчину их очистимъ»⁷.

Пасля смерці караля Аляксандра князь Канстанцін Крошынскі звяртаецца 8 снежня 1506 г. да вялікага князя літоўскага Жыгімонта I Старога з просьбай пацвердзіць яму наданні папярэдняга манарха. Князь гэта робіць з чарговым напамінам «поки, дасть Богъ, имения, отчину и выслугу его з рукъ неприятельских выимем»⁸. Пацверджанні паўтараюцца 31 кастрычніка 1509 г. і 5 снежня 1512 г., а 30 мая 1531 г., пасля смерці Канстанціна Крошынскага, Жыгімонт Стары прызнае і пацвярджае тыя ўладанні яго жонцы Ганне, якая ў свой час запісала Дубна пасля сваёй

³ Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. T. 3: Województwo Trockie, Księstwo Żmudzkie, Inflanty Polskie, Księstwo Kurlandzkie. Wrocław – Warszawa – Kraków, 1992. S. 38–39.

⁴ Якімовіч Ю. А. Зодчество Беларуси XVI – середины XVII в. Минск, 1991. С. 349; На суседний с. 348 змешчаны малюнак-рэканструкцыя галоўнай жылой пабудовы двара Чарлёна паводле дакумента 1557 г.

⁵ Czerlona. Z dziejów rezydencji. Białystok, 2008.

⁶ Lietuvos Metrika. Knyga Nr 1 (1380–1584). Užrašymų knyga 1 / Knira записай 1. № 314. Vilnius, 1998. P. 74.

⁷ Lietuvos Metrika. Knyga Nr 6 (1494–1506). Užrašymų knyga 6 / Knira записай 6. № 510. Vilnius, 2007. P. 299–300.

⁸ Lietuvos Metrika. Knyga Nr 8 (1499–1514). Užrašymų knyga 8 / Knira записай 8. № 164. Vilnius, 1995. P. 168.

смерці на карысць каралевы Боны⁹.

У 1503–1513 гг. Крошынскія пашырылі свае дубенскія ўладанні ўздоўж р. Нёман у паўночна-заходнім накірунку ў бок рэчак Лунная і Свіслач за кошт суседніх пустаўшчызнаў і сялянскіх земляў. На новых уладаннях яны закладаюць яшчэ адзін двор, які атрымаў адразу назву Лунна *alias* Лунна-Чарлёна. Лагічна, што ў гэты час паўстаюць першыя драўляныя аб'екты дворскага забудавання ў Чарлёне, праўда, невядомыя нам па форме і кшталту.

8 ліпеня 1513 г. князь Канстанцін Крошынскі разам з жонкай Ганнай, дачкой Івана Кошкі, выдаюць замуж сваю дачку, таксама Ганну, за гаспадарскага двараніна Януша Сапегу. У пасаг Крошынскія запісваюць зяцю з дачкой новазбудаваны на пустошах дубенскіх двор Лунна-Чарлёная, межы якога ахоплівалі абодва бакі Нёмана, а таксама 60 службаў, пустаўшчызны, Карпаў перавоз на Нёмане, два ставы на р. Лунная і старыцу р. Нёмана каля Чарлёны¹⁰.

Бацькі пакінулі за сабою права «до живота» сумесна з зяцем і дачкой валодаць падараваным ім дваром Лунна-Чарлёна, а таксама забаранілі іншым дачкам і будучым зяцям і іх нашчадкам ні цяпер, ні потым прэ-тэндаваць на валоданне названым маёнткам. Дадзены бацькоўскі запіс свайму двараніну Янушу Сапезе, жонцы яго і дзецям, вялікі князь літоўскі Жыгімонт I Стары пацвердзіў 3 лютага 1515 г. з тым самым папярэджаннем: «да часу ачышчэння ад непрыяцеля дзедзічных уладанняў князеў Крошынскіх на Смаленшчыне»¹¹. Апошняе пажаданне ніколі не ажыццявілася пры жыцці Крошынскіх і Сапегаў, і з гэтай прычыны ўладанні Чарлёна як частка двара Лунна апынуліся ва ўласнасці Сапегаў чарэйскай галіны.

Януш (Янухна) Сапега быў другім сынам Багдана і князеўны Федоры Бабіч-Друцкай-Сакалінскай. Менавіта яго бацька Багдан Сямёнавіч (памёр пасля 1512 г.) з'яўляецца пратапластай чарэйскай галіны. Багдан выконваў функцыі гаспадарскага пісара, смаленскага акольнічага, мцэнскага, лю-

⁹ Lietuvos Metrika. Knyga Nr 1 (1380–1584). P. 79.

¹⁰ Lietuvos Metrika. Knyga Nr 25 (1387–1546). Užrašymų knyga 25 / Кніга запісаў 25. № 81. Vilnius, 1998. P. 141–143. У гэтай жа кнізе пад № 190 (P. 246–248) змешчана дакладная копія дадзенага дакумента. У Кракаве ў «Archiwum Młynarskich Chodkiewiczów» знаходзіцца рукапісная копія XVIII ст., напісаная лацінскімі літарамі, запісу князя Канстанціна Крошынскага зяцю Янушу Сапегу (Archiwum Państwowe w Krakowie, Archiwum Młynarskich Chodkiewiczów (далей – АМЧ.), sygn. 969, s. 21–24).

¹¹ Sapiehowie. T. I. S. 34.

бецкага і высокадворскага намесніка¹². Акрамя адказнай высокай пасады пісара, на будучую фартуну Багдана Сапегі паўплывала жаніцьба ў 1475 г. на князеўне Фядоры Бабічавай-Сакалінскай, якая па маці была звязана сваяцкімі кантактамі з Альгердавічамі. Але большае значэнне мела тое, што яго цешча Марыя Сакалінская з'яўлялася пляменніцай уплывовага ў ВКЛ смаленскага ўладыкі Місаіла, які фундаваў, між іншым, манастыр Святой Тройцы над возерам Галаўля каля Чарэі на Віцебшчыне. У тым жа 1475 г. уладыка Місаіл запісаў апеку над манастыром і фондушы апошняга на пляменніцу, яе зяця з жонкай і нашчадкамі.

Станоўча адбілася на лёсе і кар'еры Багдана Сапегі дзейнасць яго роднага брата Івашкі (Івана) Сямёнавіча Сапегі¹³. Апошні выконваў функцыі канцлера каралевы Алены Іванаўны, жонкі Аляксандра Ягелончыка, быў гаспадарскім маршалкам, ваяводам віцебскім і падляшскім. Ад Івана распачынаецца кодэньская галіна роду Сапегаў. Багдан Сапега з Фядорай Друцкай-Сакалінскай мелі трох сыноў – Івана, Януша і Фёдара, а таксама дзвюх дачок – Багдану і Ганну.

Януш Багданавіч Сапега (з 1515 г. гаспадарскі дваранін) не зрабіў значнай дзяржаўнай і палітычнай кар'еры, у адрозненне ад брата Івана Багданавіча¹⁴, віцебскага і падляшскага ваяводы. Затое крыніцы адзначаюць, што Янухна (Януш) рознымі спосабамі – абмен, купля, дараванне – адчувальна павялічыў свае ўладанні, якія знаходзіліся на Віцебшчыне, у Троках і на тэрыторыі Гарадзенскага і Мерацкага павеатаў¹⁵. Аб багацці Януша Сапегі сведчыць колькасць коней, якіх ён выстаўляў разам з цешчай падчас попісу войска ВКЛ у 1528 г.: «Пан Януш Сопега и с тещею своею кнегинею Крошинскою мають ставит из ыменья Дубеньского 26 коней» і яшчэ 3 коні з Мерацкага павеата¹⁶. З гэтага вынікае, што Чарлёна не мела яшчэ ў гэты час асобнага падатковага статусу, а з'яўлялася інтэгральнай часткай маёнтка Дубна.

29 мая 1523 г. Жыгімонт I Стары зноў пацвярджае Янухне Сапезе атрыманы ў пасаж за жонку двор на пустошах Дубенскіх, на рацэ Лунна, з 60 службамі, перавозам на Нёмане каля Карповічаў, двума «ставкамі» на р. Луннай і землямі ў Чарлёне. Новае пацверджанне вынікала з прычыны

¹² Polski Słownik Biograficzny (далей – PSB). Т. XXXIV. S. 591–593.

¹³ PSB. Т. XXXIV. S. 613–618.

¹⁴ Ibid. S. 618–621.

¹⁵ Sapiehowie. Т. I. S. 34–37; Lietuvos Metrika. Knyga Nr 12 (1522–1529). Užrašymų knyga 12 / Кніга запісаў 12. № 658. Vilnius, 2001. P. 503–505.

¹⁶ Перапіс войска Вялікага княства Літоўскага 1528 года. Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кн. 523: Кніга публічных спраў 1. Мінск, 2003. С. 52, 92.

знішчэння папярэдняга дакументу: «...ино тотъ листъ нашъ в него стонуть и велми ся сказиль»¹⁷.

Прыблізна ў 1530 г. Янухна Сапега развітаўся з гэтым светам, бо ўжо 30 мая 1531 г. яго цешча Ганна Крошынская, удава па смаленскім скарбніку, валодаючы маёнткам Дубна, скардзілася, што пасля смерці абодвух сваіх зяцёў – Копця і Сапегі – дазваляла вялікія крыўды з боку суседзяў. А менавіта: ад Паўла, біскупа Луцкага і Берасцейскага, дзедзіча Воўпы, і ад Мікалая Юр'евіча Пацэвіча, падкаморага і лоўчага, камянецкага дзяржаўцы. З гэтай прычыны яна аддае сябе і свае ўладанні пад вялікакняскую апеку, запісваючы Дубна пасля сваёй смерці каралеве Боне. Іншыя маёнткі, аддадзеныя раней памерлым зяцям – Копцю Васілевічу, маршалку і пісару, медніцкаму, перавальскаму і дарсунішскаму дзяржаўцы; Міхаілу Міхайлавічу Халецкаму, оўруцкаму дзяржаўцы і Янушу Багданавічу Сапегу – застаюцца ва ўладаннях нашчадкаў памерлых зяцёў¹⁸.

Сям'я ў Янухны Багданавіча Сапегі і Ганны Крошынскай была дастаткова вялікая: чатыры сыны – Глеб, Дзмітр, Сцяпан і Міхаіл, і дзве дачкі – Тацяна, замужам за Жданам Словікам, і Настасся, замужам за Гаўрылам Тышковічам. Пасля смерці бацькі пэўны час браты жылі ў згодзе. У 1532 г. яны атрымалі судовы ліст на скаргу ў справе незаконнага закладання каралевай Бонай мястэчка каля іх дзедзічнага маёнтку Лунна. Для вывучэння прадстаўленай скаргі была вызначана камісія ў складзе Мацея Вайцехавіча Ключкі, ваўкавыскага і мерацкага дзяржаўцы, князя Семёна Багданавіча Адынцэвіча і Васіля Трызны гаспадарскага двараніна. У выніку камісія акрэсліла сталыя межы сапегынскага дзедзічнага маёнтку Лунна¹⁹, не перашкаджаючы і не спыняючы ініцыятывы каралевы. 15 кастрычніка 1533 г. разглядалася скарга нейкага конюха Алешкі і яго сына Андрэя на ўсіх сыноў Януша Сапегі за іх несправядлівыя дзеянні²⁰.

Аднак спакою і згоды паміж братамі не было. 25 мая 1541 г. Глеб Янушавіч Сапега з прычыны варожых адносін паміж братамі «штож перво сего о которые речы мне з братью моею з Дмитрьем, а Степаном а Михайлом зайстыя и неприязливое не братское мешканье было и прожное утрачение на обедыве стороны», ініцыяваў палюбоўны і роўны па-

¹⁷ Lietuvos Metrika. Knyga Nr 12 (1522–1529). P. 225–226.; Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 25 (1387–1546). P. 143–144.

¹⁸ Lietuvos Metrika. Knyga Nr 25 (1387–1546). P. 249–251.

¹⁹ Sapiehowie. T. 1. S. 92–93.

²⁰ Lietuvos Metrika. 8-oji Teismu byla knyga / 8-я книга судебных спраў (1533–1535). № 67. Vilnius, 1999. P. 58; Sapiehowie. T. 1. S. 93.

дзел бацькоўскай і матчынай спадчыны²¹. У выніку браты Сапегі – Глеб, Дзмітр, Сцяпан і Міхаіл Янушавічы – разам са сваімі сёстрамі дзеляць на 6 роўных частак маёнткі Лунна, Свіслач і Вайкелішкі з фальваркамі. Якая частка каму дастанецца, вырашалася шляхам кідання жэрабя. З лісту згоды паміж Сапегамі таксама даведваемся, што частку людзей незаконна ад «дворца Луненскаго на Черлёнай» забрала каралева Бона і далучыла да свайго двара Дубна.

Пазнейшыя падзеі, зафіксаваныя ў крыніцах, дазваляюць сцвярджаць, што ў 40-50-я гг. XVI ст. канчаткова фарміруецца асобнае ўладанне Чарлёна, якое вылучаецца з лунненскіх уладанняў Сапегаў. Спачатку яно складалася з некалькі частак, хутчэй за ўсё чатырох, якія належалі Глебу, Дзмітру, Сцяпану і Міхаілу. Паступова па розных прычынах (спадчыныя перадачы, палюбоўныя падзелы) яны аб'ядноўваюцца, ствараючы адзіны комплекс маёнтка Чарлёна. Таму часам у крыніцах гэтага перыяду цяжка адрозніць, калі гаворка ідзе пра Лунна як першаназву маёнтку, калі пра Чарлёну як частку Лунна, а калі ўласна пра Чарлёну як самастойны маёнтак. Чарлёнай былі названыя землі на правым беразе Нёмана, якія межавалі з вялікакняскім дваром Дубна. На левым беразе сапезынскія ўладанні захавалі назву Лунна. Падобная тапанімічная сітуацыя захавалася да сённяшняга дня.

Падзел бацькаўшчыны не задаволіў і не супакоіў братоў Сапегаў. Як высветліцца пазней, ён не быў канчатковым. Амаль 20 год працягваліся перманентныя судовыя спрэчкі і гвалтоўныя напады паміж імі на часткі маёнткаў Лунна і Чарлёна. Ужо ў 1552 г. Андрэй Мацковіч ад імя сваёй маці і отчыма Сцяпана Сапегі скардзіўся на Дзмітра Сапегу ў сувязі з нападам на іх дзедзіцтва Лунна і забранне адтуль «лістоў»²².

На пачатку 1554 г. памірае малодшы з братоў – Міхаіл Янушавіч Сапега. Яшчэ перад смерцю ён адпісаў сваю частку спадчынных маёнткаў у вена жонцы Марыне Яцкаўне Быстрыцкай, якая замянілася Лунна на іншы маёнтак з родным братам Мацвеем Яцкавічам Быстрыцкім, каморнікам вялікага князя. З гэтым не пагадзіліся іншыя Сапегі, асабліва Сцяпан і Дзмітр. Хутчэй за ўсё, яны лічылі сябе першачарговымі нашчадкамі на спадчынныя ўладанні Чарлёна – Лунна, і не жадалі ні з кім дзяліцца. Іх дзеянні былі даволі рашучыя, як пабачым ніжэй. Праўда, дакументы не згадваюць у гэтай «вайне» старэйшага брата Глеба. Аднак ён мог быць натхняльнікам і кіраўніком малодшых, без яўнага ўдзелу.

²¹ Sapiehowie. T. 1. S. 303–305.

²² Ibid. S. 99.

Спачатку Сцяпан Сапега сілай захапіў частку памерлага брата Міхаіла. З-за гэтага ад 20 ліпеня 1554 г. ён меў судовую справу па скарзе Мацвея Быстрыцкага. Суд у выніку прызначыў Сцяпану Сапезе прысягнуць, што «шкодаў, гвалтаў, бояў, рабункаў людзям Лунненскім пані Міхаловай Сапежнынай і ёй самой не чыніў». Сцяпан Сапега доўга адмаўляўся прысягаць, але, нарэшце, у трэцім тэрміне засведчыў, што прысягаць надалей адмаўляецца, але згодны мірыцца з панам Мацвеем Быстрыцкім.

Восенню 1555 г. абвастрыліся адносіны паміж Дзмітром Сапегай і тым жа вялікакняскім каморнікам Мацвеем Быстрыцкім²³. У верасні апошні з невядомых нам прычын здзейсніў напад на чарлёнскія ўладанні Дзмітра: «дворанинъ господарский панъ Дмитрей Яновичъ Сопега, жаловаль и оповедалъ то на коморника его королевской милости пана Матея Яцкевича Быстрицкого о забранье кгрунтовъ земельныхъ имения его Черленого, сего лета нова поделанныхъ, и о скаженья межи, и о спустошенье луга хмельного, и о вырубанье гаевъ, и о забранье подданныхъ своихъ...». Прызначаны гродскімі суддзямі Гарадзенскага павета віж Станіслаў Більчыч пасля знаёмства з сутнасцю справы непасрэдна на месцы дакладваў, што, сапраўды, Мацвей Быстрыцкі папсаваў старыя межы і стварыў новыя паміж сваімі ўладаннямі і ўладаннямі Дзмітра Сапегі, пры гэтым паскошваў чужое жыта, грачыху і сенажаці, аднаасобна пазаймаў суседнія пустаўшчызны, гвалтам забраў трох сапегаўскіх агароднікаў і павырубаў бярозавы і хвойны лес²⁴.

Мацвей Быстрыцкі, са свайго боку, абвінавачваў Дзмітра Сапегу «о не отданье пенезей позычонныхъ девети копь грошей и о будованье дворное двора старого Черленского и о квалты, о головщины, бой и отповеди и похвалки и о иншие не малые кривды и шкоды, которые ся деють именемъ пана Быстрицкого Черленского з ыменья пана Дмитра Сопеги, такъ же Черленского»²⁵. З дакумента даведваемся, што ў сярэдзіне XVI ст. існаваў стары двор Чарлёнскі. Хутчэй за ўсё, гэта былі будынкі, звязаныя яшчэ з Янушам Багданавічам Сапегай і яго сям'ёй.

Яшчэ больш абвастрыліся адносіны паміж братамі Дзмітром і Сцяпанам Сапегамі, з аднаго боку, і Мацвеем Быстрыцкім, з другога, у наступным 1556 г. Як вынікае са скаргі, складзенай Быстрыцкім 13 ліпеня 1556 г., на пачатку гэтага месяца браты Дзмітр і Сцяпан Янушавічы Сапегі

²³ Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссиею для разбора древних актов (далее – АВАК). Т. 21: Акты Гродненского земского суда. № 120, 121. С. 71.

²⁴ Тамсама. № 132. С. 78–79; № 159. С. 94.

²⁵ Тамсама. С. 169–170.

разам са сваімі шваграмі Гаўрылам Тышковічам і Жданам Словікам, са слугамі і падданымі агульнай колькасцю каля 300 чалавек «яко одинъ посторонный неприятель», наехалі на маёнтак Чарлёна Мацвея Быстрыцкага. Спачатку пакасілі і панішчылі жыта, пазней наехалі на двор, дзе пачалі біць слугаў, а падданных адвялі на свае двары, дзе прымушалі слухацца іх як новых гаспадароў: «...а маетность мою всю, отбивши замки у коморы и у клетехъ, отъ мала до велика, по колькодесять возъ забрали, то есть, яко гроши готовые, ланцухъ золотый, перстени, клейноты, сребро, шаты, зброи военныя, седла, кони, ручницы, сагайдаки и иныхъ немало речей военныхъ и тежъ збожья, жита и ярины, солоды, муки, меды, пива, мяса старые, быдла рогатые и не рогатые, листы, привилья на тое именье и на инне прислуханнае и тежъ записы ихъ власныя на долги, сумы пенезей и на заставу именья ихъ, чого дей я на тотчасъ тыхъ шкодъ и маетности моей, яко быхъ сумою шкодовать мелъ, достаточно при памети мети не могу; одно дей такъ собе шкоды розумею, яко три тысячи копъ грошей». Трохі пазней, вярнуўшыся да дому М. Быстрыцкага, браты Сапегі забралі рэшткі рухомай маёмасці, клейноты, зброю, зброю, збожжа, жывёлу, дакументы і слугаў, агулам нанеслі шкоды на 3 тыс. коп грошаў, абвясціўшы, што цяпер гэты Чарлёнскі двор належыць ім²⁶.

Рашучасць Дзмітра і Сцяпана Сапегаў выжыць М. Быстрыцкага з Чарлёны пацвердзілася ў паводзінах братоў з гаспадарскімі судовымі выканаўцамі, якія з'явіліся ў Чарлёнскім двары. Аб гэтым земскіх суддзяў Гарадзенскага павета Пятра Міцуту і Мікалая Шымкавіча Талочку 29 ліпеня 1556 г. інфармаваў гаспадарскі дваранін Ян Васільевіч Клікоўскі, які быў спецыяльна высланы каралём для разгляду скаргі М. Быстрыцкага на братоў Сапегаў, з мэтай вярнуць забраныя рэчы і слугаў і ўсталяваць хоць які-небудзь парадак. З інфармацыі ад М. Быстрыцкага аб месцазнаходжанні скрадзенай маёмасці вынікала, што яна трымалася ў двары Чарлёна, які належаў Сцяпану Сапезе. Каралеўскі пасланнік прыехаў туды разам з віжамі і іншымі службовымі асобамі. Браты Сапегі знаходзіліся ў святліцы «на высокомъ дому Степана Сопегу», зачыніўшыся. Натуральна, што яны ніяк не адгукнуліся на патрабаванні адчыніць і выслухаць распараджэнні вялікага князя.

Я. Клікоўскі разам з М. Быстрыцкім пачалі самастойна шукаць забраныя рэчы. Яны знайшлі большасць зрабаваных рэчаў: каня, зброю, ювелірныя вырабы, адзенне, пасцель, прыватную і службовую перапіску. Таксама

²⁶ Тамсама. Т. 17: Акты Гродненского земского суда. № 989. Вильно, 1890. С. 409–410.

былі выяўлены служэбнікі і падданыя з маёнтка Чарлёна М. Быстрыцкага. У той момант, калі каралеўскі высланнік спрабаваў абвінаваціць Сапегаў у гвалтоўным нападзе і рабаванні маёмасці, яны «...зъ оконъ зъ ручницъ и зъ луковъ на насъ стреляти почали..., а потомъ дей самъ Степанъ Сопега и зъ слугами своими, съ того дому выскочивши и зъ двора своего, мене и пана Быстрицкого выганяти почалъ. Гдежъ дей я, видечи отъ Степана таковой квалтъ и стрельбу, ижъ людей добрыхъ не мало постреляно, зъ двора выходити есми почалъ, а въ томъ дей Сопега и зъ служебниками своими догоняючи ихъ, на нихъ стрелялъ, такъ ажъ ледве отъ него есмо увошли»²⁷. У дакуменце захаваліся падрабязныя апісанні нанесеных ранаў і пашкоджанняў прадстаўнікам вялікакняскай камісіі.

Як бачым, норавы тагачаснай беларускай шляхты былі суровымі і бескампраміснымі, а прадстаўнікі дзяржаўнай ўлады часта выглядалі бездапаможнымі. Прымірэнне паміж братамі Сапегамі і Мацвеем Быстрыцкім, нарэшце, надыйшло ў лістападзе 1557 г. С. Сапега заплаціў М. Быстрыцкаму 12 коп грошаў, а апошні ад імя сястры і «людей Лунненскіх» адмовіўся ад сваіх прэтэнзій на чарлёнскую частку свайго швагра Міхаіла²⁸.

Адзначым яшчэ адзін момант. Мы маем чарговы дакумент, які ўтрымлівае пэўную архітэктурную інфармацыю аб Чарлёне. Даведваемся, што жылая частка двара Сцяпана Сапегі, як вынікае з вышэй апісаных падзеяў, была на высокім падклеце, што стварала цяжкасці для нападаючых.

Нягледзячы на часовыя супольныя акцыі, як, напрыклад, барацьба з М. Быстрыцкім, браты не жылі ў згодзе між сабою. Пасля падзелу бацькоўскіх маёнткаў асабліва напружанымі былі адносіны з-за Чарлёны і Лунна²⁹. У кастрычніку 1555 г. Сцяпан скардзіўся на Дзмітра за напад і выгнанне яго разам з жонкай і пасынкам Багданам Мацковічам з яго спадчынай часткі маёнткаў Лунны-Чарлёны. Вясной наступнага 1556 г. ужо Дзмітр інфармаваў гаспадарскі суд, што яго брат Сцяпан увесь двор Чарлёнскі «захамаваў» і дакументы папаліў. У тым жа 1556 г. 18 ліпеня складзена, а 15 снежня таго ж года запісана да кніг Метрыкі ВКЛ умова вечнай згоды паміж Дзмітром і Сцяпанам Янушавічамі Сапегамі: «Postanowienie wiecznoie mezy brateiu rozoniu Dimitrem a Stapanom Januszowiczami Sapiehami»³⁰. На падставе дадзенай умовы Дзмітр саступіў брату свае пра-

²⁷ Тамсама. № 990. С. 411–412.

²⁸ Sapiehowie. Т. 1. С. 99.

²⁹ Ibid. С. 96–97.

³⁰ AMCh., sygn. 970, k. 39–46. «Podtwierdzenie króla Augusta III listem ekstraktem 1751.01.17. wieczystego działu pomiędzy bracią Dimitrom i Stepanom Januszo-

вы да ўдзелу ў маёнтках Лунна, Чарлёна, Астроўна, Тухачова, Берашнікі пасля смерці без нашчадкаў; таксама яны абодва, разам з братам Глебам, павінны валодаць сумесна сваімі часткамі ў Лунна і Чарлёне да моманту, пакуль канчаткова не падзяляць іх паміж сабою. Таксама нованабытыя маёнткі, багацці і збожжа браты абавязаліся дзяліць пароўну. Дзмітр абяцаў таксама дапамагчы сплаціць брату Сцяпану суму за закладзены ім жа маёнтак Вайкілішкі.

Аднак заключаная ўгода паміж братамі не пратрымалася доўга. 7 лістапада 1557 г. Сцяпан Сапега паскардзіўся ў гарадзенскім земскім судзе, што яго родны брат Дзмітр не жадае выконваць дамоўленасці. Больш таго, калі Сцяпан выконваў дзяржаўную службу, «...мне дей будучи на службе господарской приставомъ у пословъ татарскихъ», брат адзінаасобна забраў з маёнткаў Лунна і Чарлёна сёлетняе збожжа, 60 бочак солі і адпаведныя падаткі, якімі яны павінны былі карыстацца супольна. Таксама Дзмітр збіў і прагнаў з Чарлёнскага двара ўраднікаў Сцяпана.

Цікава, што Дзмітр Сапега адмовіўся адказваць брату перад земскімі суддзямі, абгрунтоўваючы сваю пазіцыю тым, што Сапегаў павінны судзіць толькі гаспадарскія камісіі. З дадзенага дакументу таксама вынікае, што ў мінулым 1556 г. Дзмітру і Сцяпану Сапегам удалося нарэшце забраць маёнтак Чарлёна ў М. Быстрыцкага: «...ежъ и о имение, забраное отъ Быстрицкого, части того дей есмо спольне уживати мели и вживати, поки бы есмо посполу мою часть вызволили и забранье имения отъ него боронили...»³¹.

Невыкананне падпісаных дамоваў пастаянна прыводзіла да абвастрэння адносін паміж Дзмітром і Сцяпанам Сапегамі. У лістападзе 1557 г. ужо першы скардзіцца на апошняга. У гэтай скарге падрабязна зафіксаваны не толькі шкоды, але і дворская забудова³². Гісторык архітэктуры Юры Якімовіч прапанаваў наступную рэканструкцыю выгляду і структуры Чарлёнскага двара Дзмітра Сапегі. Гэта быў невялікі па складу будынкаў, але разгалінаваны комплекс, які складаўся з двара, маленькага дворыка і гумнішча. Двор Чарлёна быў абгароджаны парканам, у якім знаходзіліся дзве брамы: «ад лесу і ад поля». У склад двара ўваходзілі 2 жылыя хаты, клець і склеп. Галоўны сядзібны дом уяўляў сабою сваеасаблівы варыянт трохкамернага жылля, у якім размешчаныя ў сярэдзіне сені злучалі паміж сабою вялікую святліцу (3 акна, печка, падлога і столь з дошак), размеш-

wiczami Sapiehami za czasy króla Zygmunta Augusta w roku 1556.06.18». Копія XVIII ст. напісана лацінскімі літарамі.

³¹ АВАК. Т. 21. С. 368–369.

³² Тамсама. С. 371–373.

чаную на падклеце, і «ніжэйшую» малую святліцу без падклету. Гэтая пабудова, крытая драпіцамі, мела маляўнічую асіметрычную кампазіцыю, якая была заснаваная на кантрасце нізкага аб'ёму малой святліцы і высокага – вялікай святліцы. Другі дом (флігель), які знаходзіўся каля ўязной брамы, быў дзвюхкамерным, складаўся з сеняў і святліцы. Клець – дзвюхкамерная пабудова з перадклецю. Склеп складаўся з дзвюх частак: падземнай мураванай, да якой вяла «шыя», і наземнай драўлянай, прыстасаванай для захоўвання запасаў мукі. Дворык уключаў ізбы чэлядзі і клеці. У склад гумнішча ўваходзілі клуня і адрына, якая мела дзве брамы³³. Верагодна, падобны выгляд мелі і іншыя сапежынскія двары ў Чарлёне-Луннай-Лаўне.

Бесперапынныя сваркі і напады паміж роднымі братамі Сцяпанам і Дзмітром Сапегамі скончыліся страшнай трагедыяй. У пачатку сакавіка 1561 г. Сцяпан Янушавіч Сапега забіў свайго брата Дзмітра³⁴. Спачатку 11 сакавіка 1561 г. перад земскімі суддзямі Гарадзенскага павета Пятром Міцутай і Мікалаем Талочкам зрабіў заяву Сцяпан Сапега, абвінавачваючы свайго брата Дзмітра ў гвалтоўным нападзе і разрабаванні яго двара Лунна. Пры гэтым Сцяпан выдаваў сябе за ахвяру, якая спрабавала палюбоўна скончыць канфлікт. Ратуючыся, Сцяпан загадаў сваім служэбнікам бараніцца ад Дзмітра і яго людзей. Менавіта ў гэтай барацьбе апошні і загінуў. Высланы віз Гарадзенскага павета Станіслаў Станцікевіч выслухаў і запісаў у земскія кнігі версію Сцяпана Сапегі і яго слуг, па якой уся віна ўскладалася на Дзмітра. Аднак словы Сцяпана не пераканалі суддзяў.

Трагічнае заканчэнне барацьбы паміж братамі Дзмітром і Сцяпанам Янушавічамі Сапегамі вельмі хутка стала вядома вялікаму князю Жыгімонту Аўгусту. Ужо 29 сакавіка 1561 г. да суддзяў Гарадзенскага павета быў прысланы гаспадарскі дваранін Дзмітр Фёдаравіч Сапега, які павінен быў правесці следства ў справе забойства Дзмітра Янушавіча Сапегі. Пачалі з пошукаў Сцяпана Сапегі ў яго маёнтку Лунна, але як высвятлілася, ён хаваўся ў суседа – гаспадарскага двараніна Станіслава Шостака, а пазней збег у Вільню. Натуральна, што былі выяўлены рэчы і коні Дзмітра Сапегі, забраныя яго братам, а таксама ўласныя рэчы Сцяпана Сапегі. Каралеўская камісія на чале з Дзмітром Фёдаравічам Сапегам усё апытала і загадала жонцы Шостака не аддаваць іх нікому ні за

³³ Якимович Ю. А. Зодчество Беларуси XVI – середины XVII в. С. 348. Малюнак-рэканструкцыя галоўнай жылой пабудовы па дакуменце 1557 г. на с. 349.

³⁴ АВАК. Т. 17. № 1007. С. 428–429; № 1008. С. 429–433.

якія грошы без спецыяльнага дазволу, а таксама з'яўляцца перад суддзямі ў кожную патрэбную хвіліну. Не знайшоўшы падазраваемага ў забойстве, камісія праз Аўдоцю Шостак перадала копію каралеўскага дэкрэта аб з'яўленні яго перад вялікакняскім судом да 15 красавіка 1561 г. У працэсе следства было ўведзена часовае панаванне Дзмітра Фёдаравіча Сапегі над супольным маёнткам Лунна.

Дзеля высвятлення сутнасці справы камісія апытала сапежынскага праваслаўнага святара з Лунна Ігната Кузміча, баярына Грына Кулевіча Варыводу і цівуна Астапка Скубяціча, «...и иныхъ людей, которые были вышлись на тотъ часъ для списыванья жебы водлугъ Бога и речи справедливой поведали, якимъ ся обычаемъ тое замордованье стало небожчику пану Дмитру».

У выніку апытання сведкаў высветлілася, што 9 сакавіка 1561 г., у нядзелю, Дзмітр Янушавіч Сапега прыехаў на абед з сябрамі да супольнага двара Лунна. На наступны дзень яму паведамілі, што едзе брат Сцяпан з вялікай колькасцю людзей, «...хотячи тебе умыслне забити...». Агрэсія нападаўшага не ведала межаў: «...панъ Степанъ казалъ огню принести, хотячи его и зъ домомъ запалити и мовячи ему: Выйди сюда, нешляхетнику, на дворъ, а если бысь выйти не хотелъ, певне кажу тебе и зъ домомъ запалити». А калі Дзмітр выйшаў на двор падчас бойкі, «Степанъ крикнулъ на слугъ и помочниковъ своихъ, ажебы тые ему помогли звитенжить неприятеля своего; и въ томъ часе небожчика замордовано кийми, дугами, секерами, хто чимъ мель».

Цела замардаванага Дзмітра было пахавана каля сцяны царквы Лунненскага двара Сапегаў. Каралеўскі пасланнік загадаў правесці эксгумацыю з мэтай аглядзець і зафіксаваць раны: «А такъ панъ Дмитрей передъ тымъ двораниномъ его королевское милости паномъ Тимофеемъ Ордынцомъ и передъ стороною людъми добрыми на тое месце, где небожчика пана Дмитра тело поховано было, казавши его выкопати и того замордованья отъ Степана, брата его роженного, знаки окрутного мордерства, отъ его самого и помочниковъ его поделанные, онога замордованья раны на теле его показывалъ, ижъ очи его зъ бою великого выпали, на другомъ местцу рана битая на правой стороне на темени надъ рогомъ, ижъ се кость угнула и которая якъ естъ широка мало на долонь, алижъ скура съ кости спала, на третемъ местцу рана тятая сакерою, (чрезъ) которую мозкъ алижъ идетъ, а тело, руки, такъ тежъ и ноги ажъ отъ кости обито, а же ся и кости въ немъ поздрыхотали»³⁵.

³⁵ Тамсама. С. 429–433.

Дзмітр Сапега загінуў, не пакінуўшы нашчадкаў, бо, праўдападобна, быў нежанаты. Хутка памёр пасля забойства брата і Сцяпан Янушавіч Сапега, таксама бяздзетны – у 1561 г. згадваецца як нябожчык у справе княгіні Настассі Іванаўны Масальскай³⁶.

Пасля бурлівых і трагічных падзей паміж дзецьмі Януша Сапегі Чарлёна на пэўны час апынулася ў руках іх стрыечнага брата Паўла Іванавіча Сапегі, любецкага старасты, пазнейшага кіеўскага кашталяна³⁷. Ужо ў 1561 г. ён меў судовую справу з Глебам Янушавічам аб частцы ў Чарлёне, якая засталася пасля забойства Дзмітра Янушавіча, і якую той самавольна захапіў. Бяспрэчна, Глеб Сапега лічыў сябе паўнапраўным нашчадкам удзелаў ў маёнтках Чарлёна і Лунна, якія засталіся па яго родным браце Дзмітр. Праўда, Глеб Сапега ў вызначаны час на судовую расправу з Паўлам Іванавічам не з’явіўся, а выслаў свайго сына Яна, які паведаміў наконт бацькавай хваробы. Выглядала на тое, што Павел Іванавіч Сапега законна прэтэндаваў на Дзмітрову частку Чарлёны. Ён сцвярджаў, што ў 1558 г. пазычыў было нябожчыку Дзмітру Сапезе 500 коп грошаў, а апошні яшчэ пры жыцці аддаў у арэнду сваю частку ў Чарлёне і Лунна да часу вяртання пазычанай сумы. Пацвярджэннем з’яўляецца факт, што ў гэтым жа годзе служэбнік Паўла Сапегі не пусціў гарадзенскага жыда Мошку Дактаровіча спагнаць з Чарлёны пазыку ў суме 70 коп грошаў літоўскіх, паведаміўшы, што Дзмітр Сапега ў гэтым маёнтку ўжо нічога не мае, замяніўшыся з яго гаспадаром на ўладанні на Русі³⁸. Магчыма, свавольства малодшага брата было прычынай яго канфлікта са Сцяпанам. Той не жадаў змірыцца з перадачай Дзмітром свайго часткі Чарлёны ў арэнду падляшскаму ваяводзічу Паўлу Сапегу, арганізаваўшы летам 1559 г. напад і рабаванні³⁹.

Глеб Янушавіч Сапега, хутчэй за ўсё, прайграў справу за права валодаць Дзмітравай часткай Чарлёны свайму кузэну, бо менавіта падляшскі ваяводзіч Павел Іванавіч разам са сваім родным братам Міхаілам актыўна змагаўся за іншыя чарлёнскія ўладанні. Яшчэ перад смерцю Сцяпан Сапега запісаў свайго жонцы Багдане Юр’еўне трэцюю частку ўсіх сваіх маёнткаў і застаўныя сумы на іншых дзвюх частках. Сваім тэстаментам

³⁶ Sapiehowie. T. 1. S. 101.

³⁷ PSB. T. XXXV/1. Z. 144. S. 131–133.

³⁸ Sapiehowie. T. 1. S. 95.

³⁹ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў Мінску (далей – НГАБ), ф. 1755, воп. 1, спр. 2, арк. 54–55. Скарга Лаўрэна Смаржэўскага, урадніка падляшскага ваяводы Паўла Сапегі, на Якава Саковіча, урадніка маёнтка Лаўна гаспадарскага двараніна Сцяпана Сапегі, аб нападзе на двор Чарлёна і аграбаванне. 31.07.1559.

з 1562 г. удава па Сцяпану Сапезе аддае ўсё гэта свайму сыну ад першага шлюбу Андрэю Мацковічу⁴⁰. Пазней той меў праблемы са стрыечнымі братамі луненска-чарлёнскіх Сапегаў, падляшскімі ваяводзічамі Міхаілам і Паўлам Іванавічамі Сапегамі за маёнтак Лунна.

У 1565 г. Андрэй Мацковіч прадставіў «чалабітную», што, будучы ў Парчове, кароль загадаў свайму двараніну Барысу Міхайлавічу Валовічу «ўвязаць» яго ў стары лунненскі двор, які бяспраўна быў захоплены Міхаілам Іванавічам Сапегай. Мацковіч звяртаецца з просьбай да вялікага князя, каб Міхаіл Сапега не «ўступаў» у маёнтак Лунна пад зарукай 500 коп грошаў літоўскіх. Баючыся гвалтоўных наездаў апошняга, не маючы магчымасці абараніць уласнымі сіламі двор, Мацковіч звяртаецца з просьбай да караля ўзяць яго «у сваю моц і справу» і аддаць пад дазор упраўляючага суседнім гападарскім дваром Воўпа да часу, пакуль справа «аб гвалтах, боях і галоўшчызне», учыненых з боку Міхаіла і Паўла Іванавічаў Сапегаў, не будзе канчаткова разгледжана. Кароль пагадзіўся з гэтым, і гаспадарскі прадстаўнік з Воўпы асадзіў у Лунне свайго «урадніка» Матыса Мікалаевіча.

Аднак Міхаіл Сапега, не зважаючы нават «на гаспадарскія заручыны», наслаў натоўп людзей на чале з нейкім Касперам Навасельскім, які кіраваў суседнім маёнткам Паўла Сапегі – Чарлёнай. Тут ледзь не забілі Матыса Мікалаевіча, апошні цудам вызваліўся ад зламыснікаў. Была знішчана і часткова разрабавана яго маёмасць. Мясцовых лунненскіх сялян катавалі і звязанымі адводзілі ў Чарлёну.

Пасля гэтага Міхаіл Сапега сам прыехаў да Лунна і адзінаўладна запанаваў у маёнтку⁴¹. У 1568 г. Павел Іванавіч Сапега, на той час кіеўскі кашталян (намінаваны на пачатку 1566 г.), меў судовую справу з Андрэем Мацковічам, віленскім земскім пісарам, аб гвалтоўным насланні сваіх слугаў на маёнтак Мацковіча Лунна і двор Пескі, аб нанясенні фізічных пашкоджанняў яго людзям з Лейпун, якія двух чалавек з Лунна паранілі, а іх целы патапілі ў Нёмане⁴².

Восенню 1567 г., згодна попісу войска ВКЛ каля Радашковічаў, з часткі маёнтка Чарлёна, якая належала Глебу Сапезе, двух вершнікаў паказацку і аднаго драба выстаўлялі швагер Іван Словік і пляменнік Міхал Тышковіч⁴³. У наступным 1568 г. гаспадарскі дваранін Глеб Сапега перадае

⁴⁰ Sapiehowie. T. I. S. 101–102.

⁴¹ Ibid. S. 75–76.

⁴² Ibid. S. 81.

⁴³ Русская историческая библиотека, издаваемая Императорской археографической комиссией. Т. 33: Пописы войска литовского. Петроград, 1915. Стб. 708.

ў сваіх уласных маёнтках Лунна і Чарлёна участкі зямлі гаспадарскім землянам Радзівановічам⁴⁴. Апошні раз Глеб Янушавіч Сапегі згадваецца ў дакументах 30 сакавіка 1574 г. Ён быў жанаты з Катажынай Шымковічавай, з якой меў аднаго сына Яна, памёрлага раней за бацьку⁴⁵.

Да сярэдзіны 70-х гадоў XVI ст. са шматлікіх непасрэдных нашчадкаў спадчыны Януша Багданавіча Сапегі на маёнткі Чарлёна і Лунна засталіся толькі два: Мікалай і Леў Сапегі, сыны Міхаіла і Марыяны з Быстрыцкіх Сапегі. Дзмітр загінуў, не пакінуўшы сям'і, Сцяпан памёр, не маючы ўласных дзяцей, а Глеб зыйшоў пазней свайго адзінага сына. Мікалай Міхайлавіч Сапегі (памёр у 1611 г.), гарадзенскі падкаморы, пазней кухмістр ВКЛ⁴⁶, ужо ў 1567 г. падчас попісу войска ВКЛ пад Радашковічамі дасылаў почт з двух вершнікаў і аднаго пешага жаўнера з непадзеленага маёнтка Лунна і Чарлёна ў Гарадзенскім павеце⁴⁷. Яго малодшы брат Леў Міхайлавіч (памёр у 1610 г.), віцебскі войскі, пазней гарадзенскі земскі суддзя, на той час быў за малады для самастойнай вайскавай службы і палітычнай дзейнасці⁴⁸.

Мікалай Міхайлавіч Сапегі, стаўшы паўналетнім, адразу пачаў праяўляць вялікую актыўнасць у замацаванні за сабою і братам Львом спадчынных маёнткаў Чарлёна і Лунна. 10 сакавіка 1567 г. перад земскімі ўраднікамі Гарадзенскага павета ён прадставіў тэстамент свайго памерлага дзядзькі Дзмітра Янушавіча Сапегі. Цікава, што дадзены дакумент Мікалай Сапегі знайшоў сярод старых папер, якія яму перадаў сябар Васіль Міхайлавіч Мелешка, «нашовши два звязки листов ему далъ, межи которыми де листы нашол есми тестаментъ дядка своего небозчика Дмитрея Яновича Сопеги»⁴⁹. Змест тэстаменту адназначна ўказваў на законнае спадчыннае права Мікалая і Льва Міхайлавічаў Сапегі на дзядзькаву частку маёнтка Чарлёна. У 1570 г. гарадзенскі земскі суд выдае правамоцны вырак, якім зацвярджае выкуп Мікалаем Сапегі у Паўла Іванавіча Сапегі застаўнай часткі Чарлёны, якая калісьці належала Дзмітру Янушавічу Сапегі⁵⁰. Паз-

⁴⁴ НГАБ, ф. 1755, воп. 1, спр. 4, арк. 103–104. Інтрамісійны ліст вознага аб падачы гаспадарскім зямлянам Радзівановічам надзелаў зямлі ў маёнтках гаспадарскага двараніна Глеба Сапегі Лунна і Чарлёна. 05.10.1568.

⁴⁵ Sapiehowie. T. 1. S. 79–80.

⁴⁶ PSB. T. XXXV/1. Z. 144. S. 120–122.

⁴⁷ Русская историческая библиотека, издаваемая Императорской археографической комиссией. Т. 33. Стлб. 701.

⁴⁸ PSB. T. XXXV/1. Z. 144. S. 83–84.

⁴⁹ НГАБ, ф. 1755, воп. 1, спр. 3, арк. 143 адв.–145 адв. Тэстамент Дзмітра Янушавіча Сапегі. 10.03.1567.

⁵⁰ НГАБ, ф. 1755, воп. 1, спр. 4, арк. 261–263. Вырак у справе Мікалая Сапегі з

ней, у 1579 г. пляменнік Мікалай Міхайлавіч Сапега звярнуўся да земскіх суддзяў Гарадзенскага павета запісаць у кнігі тэстамент дзядзькі Глеба Янушавіча Сапегі⁵¹, які таксама ўказваў на законныя правы братоў на яго частку Чарлёны. Не выключана, што існаваў адпаведны пасмяротны запіс і трэцяга дзядзькі Сцяпана Сапегі, аднак знайсці нам яго пакуль не пашчасціла.

Такім чынам, Мікалай Міхайлавіч Сапегаразам з братам Львом атрымалі ў спадчыну па бацьку і памерлых без нашчадкаў дзядзьках Глебе, Дзмітру і Сцяпане Сапегам часткі добраў Чарлёна, Лунна і Кулеўшчызна, размешчаных ў Гарадзенскім павеце. У выніку добраахвотнага і палюбоўнага падзелу, які адбыўся 7 студзеня 1581 г., Мікалай атрымаў маёнткі Чарлёна і Кулеўшчызна, а Леў – Лунна⁵².

За гэтую спадчыну абодва браты былі пакліканы на суд іншымі прэтэндэнтамі на спадчыну, галоўным чынам, нашчадкамі дачок Януша і Ганны з Крошынскіх Сапегаў. У 1585 г. Мікалай разам з братам Львом пагадзіўся на кампрамісны суд з Грыгорыем Войнам, ваўкавыскім земскім суддзёй. Прэтэнзіі былі з абодвух бакоў: Война ад імя сваіх дачок і блізкіх сваякоў Тышковічаў і Словікаў дамагаліся ад Мікалая і Льва Міхайлавічаў Сапегаў роўных частак у маёнтках Чарлёна і Лунна, якія засталіся па бяздзетных дзядзьках Глебе, Дзмітры і Сцяпане Сапегам, Мікалай і Леў, са свайго боку, выстаўлялі прэтэнзіі да маёнткаў супрацьлеглага боку – Каралёвага Маста на р. Свіслач і двух фальваркаў Лунненскага двара – Тоўсцікі і Кучыцы, а таксама да забраных лістоў іх дзядулі Януша Сапегі з гатовымі грашыма і скарбамі, якія засталіся па ім.

Выбраныя абодвума бакамі суддзі ў сакавіку 1586 г. у Гародні выдалі вырак. У выніку падання з боку Мікалая і Льва Сапегаў урадавых запісаў на розныя сумы, зробленыя іх бяздзетнымі дзядзькамі Глебам, Дзмітрам і Сцяпанам, а таксама на падставе спадчыннага права пераходзячыя на іх тры часткі ў маёнтках Чарлёна і Лунна засталіся ім на вечныя часы. Дачка Грыгорыя Войны – Тацяна Гаўрылава Тышковічава з сынам і тры сыны Ждана Словіка застаюцца ва ўладанні Каралёвым Мостам і фальваркамі

кіеўскім кашталянам Паўлам Сапегам аб праве ўласнасці на маёнтак Чарлёна. 02.10.1570.

⁵¹ НГАБ, ф. 1755, воп. 1, спр. 7, арк. 420–424 адв. Тэстамент Глеба Янушавіча Сапегі. 21.01.1579.

⁵² НГАБ, ф. 1755, воп. 1, спр. 8, арк. 170–175 адв. Ліст Льва Сапегі брату Мікалаю Сапеге аб падзеле маёнткаў Чарлёна, Лунна і Кулеўшчыны. 14.06.1581; Арк. 225–230 адв. Рээстр падзелу маёнткаў Чарлёна, Лунна і Кулеўшчыны паміж братамі Львом і Мікалаем Сапегамі. 03.06.1581.

Тоўсцікі і Кучыцы, якія былі аддзелены ад Лунна «...з падзелу роўнага з Глебам, Дзімітрам, Сцяпанам і Міхаілам, паводле рээстру дзельчага». Іншыя ўзаемныя прэтэнзіі былі адменены. Гэты вырак павінен быць захаваны пад заруку ў 3 тыс. коп кары, калі хто-небудзь яго зламае⁵³.

Такім чынам, у 1586 г. канчаткова ствараецца самастойны маёнткавы комплекс Чарлёна, які складаўся з двара Чарлёна і фальваркаў Чарлёнскага з вёскамі Лаўна і Харціца, Казакоўцы і Міклашоўцы. Ён належаў Мікалаю Міхайлавічу Сапезе. Менавіта яму варта прыпісаць ініцыятыву пераўтварэння Чарлёны ва ўласную рэзідэнцыю. Пацвярджэннем выбару Чарлёны для свайго месца жыхарства сведчаць фундацыя і будаўніцтва ў чарлёнскім двары ў 80-90-я гг. XVI ст. праваслаўнай царквы, як вынікае з пазнейшага фундушовага дакумента яго сына Фрыдэрыка Сапегі. Гэта адразу падняло статус дадзенага населенага пункта.

Для размяшчэння дворскіх забудов Мікалаем Міхайлавічам Сапегай была выбрана другая надпоплаўная тэраса на правым беразе Нёмана, каля 1,5 км ад вады. Без спецыяльных археалагічных даследаванняў сёння немагчыма сцвярджаць, ці чарлёнскі двор Мікалая Сапегі размяшчаўся на месцы аднаго з папярэдніх, ці быў пабудаваны на новым месцы. У кожным выпадку, наступныя амаль 350 год (да 40-х гг. XX ст.), незалежна ад уладальнікаў чарлёнскія дворскія і палацавыя збудаванні лакалізуюцца ў тым самым месцы. Сёння гэта рэшткі руінаў палаца, брама і некалькі гаспадарчых пабудов, а таксама рэшткі ўязных алей і парку, якія знаходзяцца па правы бок ад дарогі са Скідзеля ў Лунна, насупраць скрыжавання на Масты.

Кухмістр ВКЛ Мікалай Міхайлавіч Сапега памёр ў 1611 г. Пахаваны ён быў менавіта ў Чарлёнскай царкве, якая, такім чынам, становіцца радавой некрополіяй. Яго жонка Багдана, дачка Юрыя, скарбніка вількамірскага, і Ганны Алехаўны Крыўцовай, перажыла свайго мужа, бо вядома, што ў 1625 г. яна адказвала ў справе з каралеўскім кухарам Францішкам Шафранкам⁵⁴. Пасля смерці таксама была пахавана ў Чарлёнскай царкве.

У сям'і Мікалая і Багданы Сапегі нарадзіліся тры сыны – Ян Дамінік, Мікалай і Фрыдэрык (матчын фаварыт) і чатыры дачкі: Галіна (памерла ў 1645 г.) – першы раз замужам за рагачоўскім старостай Раманам Валовічам, другі раз – за лідскім харужым Якубам Кунцэвічам; Крысціна

⁵³ Sapiehowie. T. 1. S. 207; НГАБ, ф. 1755, воп.1, спр. 10, арк. 323–331, 331–336. Лісты аб пагадненні паміж Львом і Мікалаем Сапегамі, Грыгорыем Войнай, Міхаілам Цішкевічам, братамі Словікамі і інш. аб праве ўласнасці на маёнткі Лунна, Чарлёна, Каралёў Мост і Тоўсцікі. 10.10.1585.

⁵⁴ Sapiehowie. T. 1. S. 209.

– жонка ваўкавыскага падкаморага Андрэя Трызны; Марыяна – жонка вількамірскага падкаморага Юрыя Камароўскага; Ганна – манахіня-базыліянка віленскага манастыра Св. Тройцы з імем Еўфрасінні⁵⁵. Леў Міхайлавіч Сапега са сваёй жонкай Галінай, дачкой менскага кашталяна Міхала Галабурды, не меў дзяцей. Свае галоўныя маёнткі ён запісаў пляменнікам Яну Дамініку, Мікалаю і Фрыдэрыку, з умовай выплаты 4 тыс. коп грошаў літоўскіх жонцы⁵⁶.

Ян Дамінік Сапега – найстарэйшы сын Мікалая, кухмістра ВКЛ, і князеўны Багданы Масальскай – у 1611 г. стаў каралеўскім сакратаром з юргельтам 200 злотых штогод. 26 мая 1615 г. ён атрымлівае прывілей на пажыццёвае ўладанне дзяржавы Лунна, у тых самых межах, у якіх валодаў на моцы падобнага прывілею яго бацька Мікалай Міхайлавіч Сапега⁵⁷. У маёнтку Чарлёна 31 жніўня 1615 г. Ян Дамінік Мікалаевіч Сапега разам з роднымі братамі Фрыдэрыкам і Мікалаем падзяліў спадчыну, якая засталася па бацьку і дзядзьку Льву Міхайлавічу Сапезе, земскім суддзі Гарадзенскага павета⁵⁸. Брат Мікалай не ўдзельнічаў у падзеле з прычыны псіхічнага захворвання: «z dopuszczenia Bożego jest tak chory i na zmysłach zeszły, iż majątcościami władać nie może», але родныя браты абавязваліся «na wychowanie chorego i obłownego na zdrowiu i zmysłach brata Mikołaja Sapiehy za żywota ich matki dawac do ręk Jej Mości, każdy z nas, na każdy rok po 100 zł polskich, tak aby dochodziło Jej Mości od nas obydwóch 200 zł na Święty Piotr i Marcin w każdym roku, w imieniu dworze Czerlonej w powiecie Grodzieńskim leżącym, a po długim żywocie Jej Mości pani matki naszej, tedy który z nas, za zgodnym naszym zezwoleniem tego brata naszego pana Mikołaja chować będziemy, też do tego u kogo mieszkanie i chowanie jego będzie, tedy drugi z nas ma 100 zł na tenże zwyż mieniony czas w domu oddawac». Дзякуючы заслугам бацькі, хворы Мікалай у свой час быў намінаваны на каралеўскага двараніна, а пасля смерці пахаваны ў царкве ў Чарлёне.

У выніку падзелу Ян Дамінік Сапега, каралеўскі сакратар і луненскі дзяржаўца, атрымаў спадчынны маёнтак Лунна па дзядзьку Льву, а таксама маёнткі Семашкаўшчызна, Струга і Кулеўшчызна⁵⁹. Апошні быў за-

⁵⁵ PSB. T. XXXV/1. Z. 144. S. 121.

⁵⁶ Sapiehowie. T. 1. S. 210; PSB. T. XXXV/1. Z. 144. S. 84.

⁵⁷ Sapiehowie. T. 2. S. 95.

⁵⁸ НГАБ, ф. 1755, воп. 1, спр. 24, арк. 322–325 адв. Dobrowolne soznanie listu dzielczego Jana Dominika Sapiehi dzierzawcy Łunnienskiego z bratem Fryderykiem Sapiehą starostą Ostrynskim na imieniach Łunna i Czerliona. Pisan w Czerlione, 31.08.1615.

⁵⁹ НГАБ, ф. 1755, воп. 1, спр. 24, арк. 339–341 адв. Inwentarz majątków Lunnien-

кладзены яго маці Багданай за 600 коп Васілю Калантаю. Паводле ўмоваў падзелу, Ян Дамінік павінен быў маёнтак Кулеўшчызна выкупіць і ўзяць на вечнае ўтрыманне. Акрамя гэтага, Ян Дамінік Сапега атрымаў дом у Гародні, званы «Стажыноўскі», размешчаны пры вуліцы Жыдоўскай, ідучы ад касцёла да замку па правым баку, а таксама ўсе пляцы, заселеныя і пустыя на Нямецкім рынку. Паводле сапегаўскіх генеалогій, Ян Дамінік памёр пасля 1622 г. Яго жонкай была Эльжбета Падбярэская, з якой яны не мелі нашчадкаў. Ян Дамінік Сапега быў пахаваны ў Гародні ў Бернардынскім касцёле, як адзначана ў актах гарадзенскага земскага суда 8 ліпеня 1638 г.⁶⁰

Найбольш вядомым з трох сыноў Мікалая Сапегі, кухмістра ВКЛ, і Багданы, князёўны Масальскай Сапегавай, быў наймалодшы Фрыдэрык⁶¹. Бацька незадоўга перад смерцю пераказвае яму Астрынскае староства, на якое 7 лістапада 1611 г. гаспадарскі дваранін Фрыдэрык Сапега атрымаў каралеўскае пацверджанне. Праз тры гады, пасля смерці Станіслава Лапатэцкага, ён атрымоўвае таксама прывілей на вёску Тупічаны ў Ваўкавыскім павеце. У 1620 г. Фрыдэрык Сапега, астрынскі стараста, атрымоўвае пацверджанне на ўрад віцебскага падкаморага. З 1623 г. ён з'яўляецца ў дакументах як муж Крысціны Пацей, дачкі Фёдара, берасцейскага земскага суддзі і Анны Іжыковіч, мельніцкай падкаморыны⁶².

Як указвалася вышэй, 31 жніўня 1615 г. у маёнтку Чарлёна Фрыдэрык Сапега разам са старэйшым родным братам Янам Дамінікам, каралеўскім сакратаром, удакладняюць падзел спадчыны па бацьку, кухмістру ВКЛ і дзядзьку Льву, земскім суддзі Гарадзенскага павета. У выніку Фрыдэрык Сапега атрымаў на сваю карысць маёнтак Чарлёна «z cerkwą i wszystkimi do niej przynależnościami, z księgami, aparatami i z dzwonami, rywnież z folwarkami Kozakowszczyzna i Mikłaszewzczyzna, i Riski, ze wszelkimi przynależnościami i przykupami Jego Mości ojca naszego obapół rzeki Swisłoczy, z wolnym używaniem z tej rzeki wszelkich pożytków i budowania młynów, jedną włoką w mieście Krynkach, ... karczmę i dom wjezdny w mieście Grodnie, ze wszystkimi domami na Mostowej ulicy, na rogu wedle domu Ilkowiczowskiego leżący; dom żyda Hoszkiewiczza, na ulicy Żydowskiej, po lewej stronie rynku do zamku idąc leżący»⁶³.

skiego i innych Janna Dominika Sapiehi na skutek działu pomiędzy Janem i Fryderykiem Mikołajewiczami Sapiehami braciaми. Pisan w Czerlionie, 31.08.1615.

⁶⁰ Sapiehowie. T. 2. S. 95.

⁶¹ PSB. T. XXXV/1. Z. 144. S. 611–612.

⁶² Sapiehowie. T. 2. S. 95–96.

⁶³ НГАБ, ф. 1755, воп. 1, спр. 24, арк. 323–323 адв.

Мяжюю паміж уладаннямі братоў Сапегаў Луннай і Чарлёнай з’яўлялася рака Нёман. Захаваўся інвентар падданных маёнтка Чарлёна, якія пражывалі ў вёсках Чарлёна і Лаўна. Усяго налічвалася каля 60 сем’яў⁶⁴. На жаль, інвентар называе толькі прозвішчы гаспадароў мужчынаў і іх сыноў. Няма апісання будынкаў, колькасьці зямлі і гаспадаркі ў кожнага селяніна, абавязкаў і павіннасцяў. Таму цяжка ўявіць сабе выгляд двара Чарлёна ў пачатку XVII ст.

Які бацька, першапачаткова Фрыдэрык Сапега быў руплівым вызнаўцам праваслаўя, вядомым апекуном сямейнай царквы Св. Юрыя ў Троках. Захаваўся фундацыйны запіс 5 сакавіка 1630 г. на карысць дадзенай царквы. Пры яе продажы Казіміру Льву Сапезе ён патрабаваў пакінуць яе ў руках праваслаўных⁶⁵. Аднак у 1632 г. Фрыдэрык Сапега разам са сваёй жонкай Крысцінай Пацееўнай фундуець канвент дамініканаў у Гародні. На гарадзенскі кляштар Сапегі як мясцовыя старосты запісалі свой фальварак Келбасіна. Падобная метамарфоза, пераход на каталіцызм, а хутчэй за ўсё ва ўніяцтва, з Фрыдэрыкам Сапегай адбылася, хутчэй за ўсё, пад уплывам дзядзькі жонкі – Адама Іпація Пацея, кіеўскага мітрапаліта, актыўнага прыхільніка уніі праваслаўнай царквы з Рымам, а таксама дамініканаў⁶⁶. Праз пяць год 31 кастрычніка 1637 г. Фрыдэрык Сапега, астрынскі і гарадзенскі староста, са сваёй першай жонкай Крысцінай Пацееўнай «fundują dla 4 zakonników monaster zakonu Sw. Bazylego w ojczystej majątności swej Czerlonie przy starodawnej cerkwi»⁶⁷.

У 1644 г. Фрыдэрык Сапега ажаніўся другі раз з Ганнай Пац, дачкой Стэфана Паца, падканцлера, і Ганны Рудамінянкі. 30 жніўня 1647 г. Фрыдэрык Сапега быў прызначаны мсціслаўскім ваяводам, замяніўшы кальвініста Мікалая Абрамовіча, які перайшоў на пасаду троцкага ваяводы. Дадзеную пасаду Ф. Сапега займаў нядоўга, бо недзе ў красавіку 1650 г. ён ужо не жыў⁶⁸. Пахаваны Фрыдэрык Сапега быў таксама ў фамільнай некраполіі ў Чарлёне. Праз два гады, у 1652 г., памерла яго другая жонка – Ганна Пацоўна Сапезына. Ні ад яе, ні ад першай жонкі Фрыдэрык Сапега дзяцей не меў.

⁶⁴ НГАБ, ф. 1755, воп. 1, спр. 24, арк. 326–327. Inwentarz majątku Czerliona i Ławna Fryderyka Sapiehi na skutek działu pomiędzy Janem i Fryderykiem Sapiehami. Pisan w Czerlonie 31.08.1615.

⁶⁵ Sapiehowie. T. 2. S. 99.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Lietuvos Mokslų Akademijos Bibliotekos rankraščių skyrius, f. 17–137, s. 6–8v; Sapiehowie. T. 2. S. 101–102. Документ «X. Klasztor Bazylionów w Czerlioni».

⁶⁸ Sapiehowie. T. 2. S. 109; PSB. T. XXXV/1. Z. 144. S. 611–612.

З гэтай прычыны спадчына на Гарадзеншчыне пасля мсціслаўскага ва-яводы перайшла да яго бліжэйшых сваякоў, якія 20 ліпеня 1650 г. зрабілі добраахвотны і вячысты падзел на тры часткі ўсіх рухомах і нерухомах багаццяў: «Maryna Sapieżanka Jerzyna Komorowska podkomorzyna powiatu Wilkomirskiego rodzona siostra Fryderyka Sapiehi, Jan Tryzna starosta Wołkowyski, Porozowski i Nowodworski dzierżawca siestrzeniec wojewody Mscisławskiego, i Kazimierz Korsak na Hołubiczach chorążyc Połocki wnuk zmarłego» ад уласнага імя і найбліжэйшых сваякоў, як «najblisze sukcesorowie i dziedzice wszelakich dóbr i majątności po zesłym sławnej pamięci JW panie Fryderyku Sapiehie wojewodzie Mscislawskim, staroscie Grodzienskim i Ostrynskim». У выніку маёнтак Чарлёна атрымала вількамірская падкамораына Марына з Сапегаў Камароўская: «Na część moją mnie Marynie Sapieżanki Komorowskiej dostało się równym wieczystym działem majątność nazwano Czerlona w powiecie Grodzieńskim leżącą ze wszystkimi przynależnościami, poddanemi i pożytkami, z budowaniem dwornym..., z brzegiem na rzece Niemnie u grunt Kozakowszczyzne i folwark Riszki, jako się w sobie i według praw swych i dawnego spokojnego używania mają. Przytym połowa dworów, i placów, i mieszczan w miejsce JKM Grodzieńskim leżących z ciężarem 3000 złotych polskich na tej wyżmianowanej majątności Czerlona... Ojcom Bazylianom klasztoru Czerlonskiego przez pana wojwodę zesłego wniesionym, które to majątności i pomienienie dobra przy mnie Marynie Sapieżance Komorowskiej wiecznie i nie naruszenie zostawac mając»⁶⁹.

Марына Сапега, дачка Мікалая, кухмістра ВКЛ і княгіні Багданы Масальскай, выйшла замуж за Юрыя (Ежы) Камароўскага, вількамірскага падкаморага. Яны мелі трох сыноў – Яна, падсудка; Самуэля, харужага і Эліяша, пісара, – усе ўраднікі Вількамірскага павета. Яны былі пералічаны сярод нашчадкаў Фрыдэрыка Сапегі⁷⁰. Як вынікае з пазнейшых дакументаў, маёнтак Чарлёна з усімі прыналежнасцямі і гарадзенскімі гарадскімі ўладаннямі апынуўся ва ўласнасці Яна Юр'евіча Камароўскага, першапачаткова вількамірскага земскага пісара (21 жніўня 1634 г. – 4 верасня 1649 г.), пазней падсудка Вількамірскага павета (4 верасня 1649 г. – 27 кастрычніка 1652 г.) і, нарэшце, вількамірскага падкаморага (27 кастрычніка 1652 г. – 20 ліпеня 1654 г.)⁷¹. Яго жонкай была Кан-

⁶⁹ AMCh., sygn. 969, s. 25–29.

⁷⁰ Sapiehowie. T. 2. S. 111, 115.

⁷¹ Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. T. I: Województwo Wilieńskie. XIV–XVIII wiek / Opr. H. Lulewicz, A. Rachuba, P. Romaniuk, przy współpracy U. Jemialianczyka i A. Macuka. Warszawa, 2004. S. 447, 458, 461.

станцыя Пятроўна Юдыцкая, рэчыцкая маршалкоўна. Пасля смерці Яна Камароўскага (памёр 10 жніўня 1654 г.) чарлёнскія ўладанні атрымала ў спадчыну іх дачка Гелена Канстанцыя, жонка Канстанціна Лукаша Шэмета, дэрпцкага падкаморага. Менавіта яны 21 сакавіка 1663 г. прадаюць маёнтак Чарлёну ў Гарадзенскім павеце з належнымі да іх пляцамі ў Гродна Самуэлю Каралю Вільчэку, смаленскаму кашталян, і яго жонцы Катажыне з Навіцкіх⁷².

У красавіку 1676 г. смаленскі кашталян Самуэль Караль Вільчак з жонкай Катажынай Навіцкай аддалі Тамашу Валовічу, земскаму суддзі Гарадзенскага павета і яго жонцы Канстанцыі Завішы ў заставу за 4 тыс. злотых самую вялікую частку маёнтка Чарлёна – вёску Вялікая Чарлёна з агароднікамі⁷³. Дзякуючы захаванаму ў актах земскага суда Гарадзенскага павета застаўнага інвентара вёскі Вялікая Чарлёна ад 24 красавіка 1676 г. вядома, што ў ёй было 20 валок і 11 агародаў.

Чарлёна зноў прыцягнула ўвагу Сапегаў чарэйскай галіны пад канец XVII ст. Спрацаваў эфект родавай гістарычнай памяці і, натуральна, амбіцыі. Ад Пятра Каралю Вільчака і яго жонкі Іанны з Кашубскіх, смаленскіх каштэлянічаў, маёнтак Чарлёна 5 мая 1685 г. за 100 тыс. злотых адкупіў Казімір Ян Сапега, віленскі ваявода, вялікі літоўскі гетман (1642–1720 гг.)⁷⁴. Праз два гады ад акта продажу 22 красавіка 1687 г. быў спісаны ўласнаручна Пятром Каралем Вільчакам «інвентар» уладанняў Чарлёна⁷⁵.

На сённяшні дзень гэта самыя старыя з вядомых комплексных інвентараў маёнтка Чарлёна. Аўтар апісаў жылыя і гаспадарчыя будынкі двара, фальваркаў Чарлёна і Харціца з аднайменнымі вёскамі, пералічыў сялянскія сем'і і гаспадаркі з адзначэннем валок зямлі, валоў, каней і кароў, а таксама абавязкі і павіннасці сялянаў.

Заехаць на дзядзінец Чарлёнскага двара з гарадзенскага гасцінца можна было з боку царквы праз браму з вялікімі варотамі і форткай з дошак. З левага боку знаходзіліся дзве адрывы (шпіхлеры) – у будынку, зробленым

⁷² Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Radziwiłłow, dz. X, nr 263, k. 1–3.

⁷³ НГАБ, ф. 1755, воп. 1, спр. 51, апк. 298–300 адв. Zeznanie zastawnego prawa od Pana Samuelia Karola Wilczka kasztelana smoleńskiego i jego małżonki Katarzyny Nowickiej Panu Tomaszowi Wołowiczowi sędzemu ziemskiemu Grodzieńskiemu i jego małżonce Konstancji Zawiszczance za 4 tys. monety dobrej wsi Czerliona Wielka w dworze Czerliona. 12.01.1677.

⁷⁴ PSB. T. XXXV/1. Z. 144. S. 37–48; Sapiehowie. T. 2. S. 115.

⁷⁵ Lietuvos Valstubes Istorijos Archivas, f. 598, ap. 1, b. 571, s. 6–10v. Inwentarz majątności Czerlonej spisano przemnie Piotra Karola Wilczka kasztelanicza Smoleńskiego. Czerliona, 22.04.1687.

з сасновых бяргвенняў, крытых саломай, з ганкам і паддашам. Ідучы далей, сустракаем мураваны склеп (піўніцу), крыты саломаяю з дзвюма дзвярыма. За склепам стаяла кавальня з дошак і вялікімі варотамі. Наступным будынкам быў бровар з дзвюма дзвярыма, у якім знаходзіліся адна жылая ізва і каморка.

У глыбіні падворка размяшчаўся жылы дом – галоўны будынак Чарлёнскага двара. Гэта быў вялікі аднапавярховы драўляны будынак, пакрыты гонтамі. У ім налічвалася 11 памяшканняў: галоўны пакой з 5 вокнамі, два пакоі па 3 вокны і два пакоі па 2 вокны, сталовая ізва, гардэроб, дзве малыя каморкі і двух малых сеняў. Частка вокнаў апраўлены ў волава, іншыя – у драўляныя рамы. У будынку знаходзілася 5 печаў, зробленых з зялёнай паліванай кафлі і 5 мураваных каміны. Бліз галоўнага жылога дома знаходзіўся стары будынак кухні, пакрыты гонтам. Гэта быў другі па памерах будынак у структуры Чарлёнскага двара. Ён складаўся з дзвюх ізваў для гасцей, сеняў, кладоўкі і каморкі. Увесь двор быў агароджаны плотам з дошак. З боку царквы за агароджай раслі два сады, «*maje se w sobie rozmoite drzewa owosowe*». Іншыя гаспадарчыя пабудовы былі лакалізаваны на поўнач за ровам – вялікае гумно, стайня, вазоўня, вялікая абора, пякарня.

Стан усіх будынкаў быў даволі добры, бо складальнік інвентара не адзначыў пашкоджанняў і знішчэнняў. Блізкае размяшчэнне каля двара царквы і базыльянскага манастыра сведчыць пра тое, што мы маем дачыненне з месцам, абраным яшчэ Мікалаем Міхайлавічам Сапегам ў 80-я гг. XVI ст. (а магчыма, нават ранейшым «старым дваром Чарлёнскім» Януша Багданавіча Сапегі).

У наступным XVIII ст. нашчадкі віленскага ваяводы Казіміра Яна Сапегі – сын Аляксандр Павел (1672–1734 гг.), земскі маршалак ВКЛ, і ўнук Міхал Антоні (1711–1760 гг.), падканцлер ВКЛ – давалі двор Чарлёна да найбольш значнай драўлянай рэзідэнцыі сярод шматлікіх родавых уладанняў. Але гэта – ужо іншая гісторыя.